

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ PROGRAMI
2015-YL-079

EBEVEYN TUTUMLARI İLE OKUL ÖNCESİ DÖNEM
ÇOCUKLARININ DAVRANIŞ PROBLEMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLARIN EMPATİ VE
SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİN ROLÜ

HAZIRLAYAN
Betül PARSAK

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Yaşar KUZUCU

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Betül PARSAK tarafından hazırlanan “Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin rolü” başlıklı tez, 23/10/2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KUZUCU	ADÜ	
	Eğitim Fakültesi	
Üye : Doç. Dr. Yalçın ÖZDEMİR	ADÜ	
	Eğitim Fakültesi	
Üye :Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÖZTÜRK SAMUR	ADÜ	
	Eğitim Fakültesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....Sayılı kararıyla..... tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2015

Betül PARSAK

ÖZET

EBEVEYN TUTUMLARI İLE OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ DAVRANIŞ PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLARIN EMPATİ VE SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİN ROLÜ

Betül PARSAK

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KUZUCU

2015, 47 sayfa

Bu çalışmada, ebeveyn tutumlarının okul öncesi çocukların empati ve sosyal becerileri ile ilişkisi ve bu ilişkinin davranış problemlerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Ebeveyn tutumlarının okul öncesi davranış problemleri üzerindeki etkisine hem doğrudan hem de empati ve sosyal beceri üzerinden bakılmıştır.

Araştırmanın örneklemini İzmir'in ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarında ve ilkokulların anasınıflarında eğitim görmekte olan, random (tesadüfi) örneklemeyle seçilen 210 çocuk oluşturmuştur.

Araştırma, var olan durumu ortaya koymaya yönelik betimsel bir çalışmadır. Bu çalışmada tanımlayıcı istatistikler için SPSS (21) kullanılmıştır. Verilerin analizi yapısal eşitlik modeli (LISREL 8.80 programı) kullanılarak sınanmıştır.

Sonuçlar, ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönemi çocuklarındaki davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin rolü incelendiğinde, baştaki ebeveyn tutumları ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin anlamsız hale geldiği belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, okul öncesi çocukların empati ve sosyal becerilerinin ebeveyn tutumları ile davranış problemleri arasındaki ilişkiye tam aracılık yapmakta olduğu göstermektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: : Okul Öncesi Eğitim, Sosyal Beceri, Empati, Ebeveyn Tutumları.

ABSTRACT

THE ROLE OF EMPATHY AND SOCIAL SKILL LEVELS OF PRESCHOOL CHILDREN IN RELATION BETWEEN PARENTAL ATTITUDES AND BEHAVIORAL PROBLEMS

BETÜL PARSAK

MA Thesis, Department of Primary Education

Supervisor: Asistant Proffessor Yaşar KUZUCU

2015

In this study, we tried to determine the relation of parental attitudes with preschool children's empathy and social skills and also the effects of this relation on behavioral problems. The effects of parental attitudes on behavior problems were analyzed directly and indirecly which mediated by empathy and social skill.

The sample of the survey is composed of 210 children who are educated in independent preschool and nursery classes of elementary schools. These classes that are appertain to the ministry of education are taken place in districts of İzmir.

The survey is a descriptive study that aimed to find out existing situation. SPSS (21) was used for descriptive statistics. Analysis of data was examined using structural equation model (LISREL8.80 program).

Findings indicated that there is a significant correlation between parental attitudes and behavioral problems of preschool children. Additionally, after analyzing to the role of empathy and social skills as a mediator in the this relation, initial correlation was meaningless disappeared. Results show that preschool children's empathy and social skills fully mediated between the relationship parental attitudes and behavioral problems.

KEYWORDS: Preschool Education, Social Behavior, Empathy, Parental Attitudes.

ÖNSÖZ

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışma birçok değerli insanın katkılarıyla gerçekleşmiştir. Öncelikle oldukça uzun ve zorlu bir süreç sonucunda ortaya çıkan bu araştırmanın tüm aşamalarında rehberlik çalışmalarını büyük bir titizlikle gerçekleştiren, bana olan emeğini hiçbir zaman unutamayacağım değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Yaşar KUZUCU'ya sonsuz sabrı, içtenliği ile bana destek olduğu ve yol gösterdiği için teşekkürlerimi sunuyorum.

Tüm öğrenim hayatım boyunca bugünlere gelmemde emeği geçen hocalarıma teşekkür ediyorum. Yüksek lisans eğitimim süresince engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Adem ÖZDEMİR, Doç. Dr. Cumali ÖKSÜZ, Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÖZTÜRK SAMUR, Yrd. Doç. Dr. Sezai KOÇYİĞİT, Doç. Dr. Yalçın ÖZDEMİR'e teşekkür ediyorum. Daima güler yüzüyle ve samimi paylaşımlarıyla beni motive eden lisans eğitimimde de emeğini unutamayacağım hocam Doç. Dr. Nermin KORUKLU'ya, yüksek lisans eğitimimiz boyunca birikimlerimizi paylaşarak birbirimize destek olduğumuz yüksek lisans yol arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Çalışmamın verilerini topladığım okullarda yardımlarını benden esirgemeyen okul yöneticilerine, öğretmenlerine ve çalışmaya gönüllü katılımlarıyla destek veren değerli ailelere çok teşekkür ediyorum. Yaşamımın her alanında bana sonsuz destek olan, her konuda yardımlarını esirgemedi hep benim için ne yapabileceklerini düşünen değerli ailem; annem, babam, ablam, dayım, abime, Azra'ma ve çalışmalarımı kolaylaştırmak için bana yardımcı olan ikinci ailem Parsak aileme çok teşekkür ediyorum. Bana daima hoşgörüsüyle yaklaşan, elinden gelen her konuda yardımcı olan, bu çalışmada da bana büyük moral ve destek veren değerli eşim, hayat arkadaşım Şevket PARSAK'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Betül PARSAK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
SİMGELER DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xix
EKLER DİZİNİ	xxi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	2
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Varsayımlar	3
1.4. Materyal ve Yöntem	3
1.4.1. Araştırma Modeli	3
1.4.2. Evren ve Örneklem	3
1.4.3. Veri Toplama Araçları	4
1.4.3.1. Duygu Ayarlama Ölçeği (DAÖ)	5
1.4.3.2. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği	6
1.4.3.3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği	5
1.4.3.4. Çocuk Yetiştirme Anketi	5
1.4.4. Verilerin Toplanması	6
1.4.5. Verilerin Analizi	7
1.5. Literatür Özeti	7
1.5.1. Ebeveyn Tutumları ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar	7
1.5.2. Ebeveyn Tutumları ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar	8
1.5.3. Ebeveyn Tutumları ve Empati Becerisi Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar	9

1.5.4. Sosyal Beceriler ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar	10
1.5.5. Empati ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar.....	10
1.6. Kapsam-Sınırlılıklar	11
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
2.1. Tanımlar	12
2.2. Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarda Davranış Problemleri İlişkisi	12
2.3. Sosyal Becerinin Aracılık Rolü	14
2.4. Empatinin Aracılık Rolü	16
3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	19
3.1. Ölçme Modeli.....	21
3.2. Yapısal Model.....	24
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	27
KAYNAKLAR.....	30
EKLER	42
ÖZGEÇMİŞ.....	47

KISALTMALAR DİZİNİ

AGFI : Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi

CFI : Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

ÇYA : Çocuk Yetiştirme Anketi

DAÖ : Duygu Ayarlama Ölçeği

GFI : Uyum İyiliği İndeksi

NFI : Normlaştırılmış Uyum İyiliği İndeksi

SYDD : Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği

YEM : Yapısal Eşitlik Modeli

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Yapısal Model.....	2
Şekil 3.1. Yapısal Modele Ait Standardize Edilmiş Tahmin Değerleri.....	26

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Gözlenen Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, Korelasyonları	20
Çizelge 3. 2. Örtük Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	22
Çizelge 3.3. Faktör Yükleri, Standart Hatalar ve Ölçme Modelinin t Değerleri	23

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Duygu Ayarlama Ölçeği Madde Örnekleri.....	42
Ek 2. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği Madde Örnekleri.....	43
Ek 3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği Madde Örnekleri	44
Ek 4. Çocuk Yetiştirme Anketi Madde Örnekleri.....	45
Ek 5. İzin Belgesi	46

GİRİŞ

Çocukların hayatlarında büyük yer kaplayan, gelişimlerinin her anında onları olumlu ya da olumsuz etkileyen ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, çocuğun hem bugünkü hem de gelecekteki mutluluğunu etkilemektedir (Öksüz, 2002).

Sosyal duygusal gelişim insanın yaşamı boyunca gelişim göstermektedir. Ancak bu becerinin büyük ölçüde şekillendiği, kalıcı temellerin atıldığı dönem, okul öncesi dönemdir. Özellikle bu dönemde ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, olumlu iletişim sergilemeleri ve iyi bir model olmaları büyük önem taşımaktadır (Kandır ve Alpan, 2008). Sosyal gelişimin en önemli kavramlarından biri olan sosyal beceriler, insanın hayatının pek çok yönünü etkileyen bir beceri olduğundan kazanılması gereken önemli becerilerden biridir. Çocuklarda da sosyal becerilerin eksikliği onların akranlarıyla olan ilişkilerini ve sosyal hayatlarını olumsuz etkilemektedir (Özdemir, 2012). Sosyal beceri geliştikçe çocukların akademik başarıları artmakta, saldırganlık gibi davranış problemleri ve akranları tarafından dışlanmaları azalmaktadır (Gülay, 2009; Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu, 2015; Mendez, Fantuzzo ve Chicchetti, 2002).

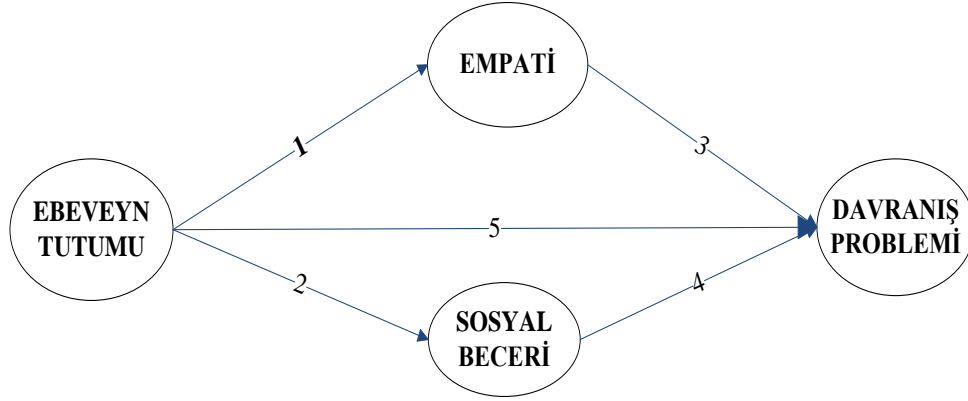
Sağlıklı bir iletişim ve sosyal gelişim için diğer önemli beceri de empati becerisidir. Yine bu konuda da ebeveynlerin etkisi yadsınmaz. Çocukların doğumundan itibaren ebeveynleriyle etkileşimleri empati becerisini kazanmalarında etkili olmaktadır (Kapıkıran, 1998). Empati, sosyal davranışların olumlu olmasına katkı sağlamakta ve problem davranışların oluşmasını engellemektedir. Empati yoksunluğu özellikle saldırganlığa sebep olabilmektedir (Hasta ve Güler, 2013; Çankaya ve Ergin, 2015; Strayer ve Roberts, 2004).

Sosyal becerilerin ve empatinin ebeveyn tutumlarından etkilendiği, davranış problemlerini de etkilediği anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkılarak, bu araştırmada okul öncesi dönemde ebeveyn tutumlarının çocuklarda gözlenen davranış problemleri üzerindeki etkisi incelenirken, sosyal ve empati becerilerinin rolünü dikkate almanın, problem davranışların anlaşılmasına ve önlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1.1. Araştırmanın Amacı

Ebeveyn tutumlarının, çocukların empati ve sosyal becerileriyle ilişkisi ve bu ilişkinin çocukların davranış problemi üzerindeki etkilerini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, okul öncesi dönem çocuklarının sosyal ve empati becerilerinin, ebeveyn tutumu ile davranış problemleri arasında aracı bir değişken (mediator) olup olmadığı test edilmiştir. Bir başka deyişle, ebeveyn tutumlarının çocuktaki davranış problemlerine sosyal ve empati becerisinin gelişimi üzerinden etki edip etmediğine bakılmıştır. Araştırmanın amacı ve test edilecek yapısal model Şekil 1’de ifade edilmiştir.

Şekil 1.1. Ebeveyn tutumu, empati, sosyal beceri ve çocuklarda davranış problemleri arasındaki ilişkiyle ilgili yapısal model

1.2. Araştırmanın Önemi

Çocukların hayatlarının, davranışlarının şekillenmesinde şüphesiz ebeveyn tutumları önemli bir yer almaktadır. Çocukların ileride psikolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için ebeveynlerin dikkatli ve özenli davranmaları gerekmektedir. Diğer taraftan yaşamın temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde çocukların sosyal becerileri gerektiği gibi göstermeleri de oldukça önemlidir. Benzer şekilde empati de küçük yaşlardan itibaren kazanılması gereken önemli bir beceridir. Bu iki becerinin ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarında

davranış problemleri arasındaki ilişkiye rolünün belirlenmesi ise ebeveynlere ve öğretmenlere yol gösterebilecektir. Okul öncesi dönemde empati ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır (Kahraman, 2007; Çankaya ve Ergin, 2015; Çorapçı, Aksan, Arslan-Yalçın ve Yağmurlu 2010). Bu çalışma ile sosyal becerilerin ve empatinin rolünün bilinmesi ve ebeveyn tutumlarının etkilerinin incelenmesinin okul öncesi dönem çocuklarının sosyo-duygusal gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal becerilerin ve empatinin farklı konularla ilişkisinin incelendiği, ancak davranış problemleri ve ebeveyn tutumları ile ilişkisiyle ilgili çalışmaların okul öncesi dönemde yetersiz olduğu görülmektedir. Okul öncesi dönemde, empati ve sosyal beceri gibi davranış problemleriyle ilişkili olan yapıların, ebeveyn tutumlarından ne kadar etkilendiğini dikkate alarak çalışmanın alana katkı getireceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada değişkenlerin hem birbiriyle ilişkisini hem de aracılık etkilerini eş zamanlı olarak analiz yapabilme şansı veren ve hataları elimine ederek sonuçların istatistiksel olarak güvenilirliğini arttıran yapısal eşitlik modelinden yararlanılmıştır.

1.3. Varsayımlar

- Olumlu ebeveyn tutumları ile okul öncesi çocukların davranış problemleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Olumlu ebeveyn tutumları ve okul öncesi çocukların davranış problemleri arasındaki bu ilişki, çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin aracılığı ile oluşmaktadır.

1.4. Materyal ve Yöntem

1.4.1. Araştırma Modeli

Araştırma, ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkiye empatinin ve sosyal becerilerin aracılık rolünün inceleneceği var olan durumu ortaya koymaya yönelik betimsel bir çalışma olup nicel araştırma metodlarından faydalanılmıştır

1.4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklem grubu 4-6 yaşları arasında olan 104 kız ve 106 erkek olmak üzere 210 okul öncesi çocuktan oluşturulmuştur. Araştırmanın evrenini

okul öncesi çocukları oluşturmuştur. Random (tesadüfi) örneklemeyle, Türkiye'nin batısında yer alan İzmir ilindeki 4 farklı okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim gören 5 (%55) ve 6 (%41) yaşlarında toplam 210 öğrenciyle çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden sadece 9 tanesi (%4) 4 yaşındadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 5.6'dır.

Örnekleme katılan ailelerden sosyo-ekonomik düzey (SED), anne ve baba eğitim düzeyi ve aile birlikteliği olmak üzere çeşitli demografik bilgiler alınmıştır. Bu bilgilere göre ailelerin büyük çoğunluğu orta SED'den gelmektedir. Demografik bilgilerin sayısal verilere göre dağılımında ailelerin 17'si (%8.1) alt SED, 145 tanesi (%68.7) orta SED ve 48 tanesi (%22.7) üst SED'de yer almaktadır. Anne baba eğitim durum açısından bakıldığında ebeveynlerin büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise mezunu oldukları ve baba eğitim düzeyinin annelere göre az farkla yüksek olduğu görülmektedir. Sayılarla ifade edildiğinde anne eğitim düzeyi 55 (%26) ilkokul, 118 (%56) ortaokul-lise ve 37 (%18) üniversite mezunu iken baba eğitim düzeyi 31(%15) ilkokul, 116 (%55) ortaokul-lise ve 63 (%30) üniversite mezudur. Sadece 5 (%2.4) anne baba boşanmıştır.

1.4.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çok kaynaklı değerlendirme metodu (multi-informant method) kullanılmıştır. Çok kaynaklı değerlendirmede, ölçmek istenen değişkenle ilgili değerlendirmenin yapıldığı kişiyi yakından tanıyan farklı kişilerin değerlendirmesine başvurulur. Birden çok kaynağın sağlayacağı bilgi, tek bir kaynağın sağlayacağı bilgiye göre daha kapsamlı ve geçerlidir (Antonioni, 1996). Ayrıca, okul öncesi dönem çocuklarının değerlendirilmesinde birden çok kaynağa başvurmak ve ölçüm yapmak önemli görülmektedir (Yumuş, 2013). Çünkü bu dönem çocuklarının değerlendirilmesinde çoklu kaynaklardan yararlanılması değerlendirmenin gücünü arttırmaktadır (Uyanık Balat, Şimşek ve Akman, 2008).

Aşağıdaki ölçme araçları araştırmacı tarafından anlam kaybına yol açmadan çok kaynaklı değerlendirmeye uygun hale getirilmiştir. Çocuk yetiştirme anketi sadece anne babaya uygulanmış, Duygu Ayarlama Ölçeği, Ladd Profilet Çocuk Davranış Ölçeği ve Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme ölçekleri anne, baba ve öğretmene uygulanmıştır.

1.4.3.1. Duygu Ayarlama Ölçeği (DAÖ)

Ölçek, Shields ve Cicchetti (1997) tarafından geliştirilmiştir. Anne baba ve öğretmenin yanı sıra, çocuğu tanıyan bir yetişkin tarafından doldurulabilen 24 maddeden oluşmaktadır. DAÖ duygunun yoğunluğu, değişkenliği, esnekliği ve değeri (duygunun olumlu ya da olumsuz olması) ile duygusal ifadenin ortama uygunluğunu değerlendiren maddelerden oluşmaktadır. Shields ve Cicchetti (1997)'nin yaptığı analizler, ölçeğin 2 faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. “Değişkenlik/olumsuzluk” (lability/negativity) olarak adlandırılan ilk faktör 16 maddene oluşmaktadır. Bu maddeler duygu durumdaki salınımları, öfke ile tepki göstermeyi, duygusal yoğunluğu ve olumlu duyguların ayarlanamaması ile ilgili maddeleri içermektedir. Duyguları anlama, eş duyum ve temkinlilik (equanimity) gibi uyum sağlayıcı duygu ayarlamayı yansıttığı için ikinci faktör “duygu ayarlama” olarak adlandırılmıştır (Kapçı, Uslu, Akgün ve Acer, 2009). Bu faktör ise 8 maddeden oluşmaktadır. Bu araştırma kapsamında empati becerisini değerlendirmek için 2. faktör olan “Duyguları ayarlama” boyutu kullanılmıştır. Bu çalışmada “Duyguları ayarlama” alt boyutunun iç tutarlılık kat sayısı anne için .47, baba için .58 ve öğretmen için .75 olarak hesaplanmıştır.

1.4.3.2. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği

Ladd ve Profilet (1996) tarafından okul öncesi dönem çocuklarının okulda akranlarıyla olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, akran ilişkilerini etkileyen saldırgan davranış, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, asosyal davranış, dışlanma, korkulu-kaygılı olma ve aşırı hareketlilik olmak üzere çeşitli değişkenleri temsil eden 6 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekteki tüm maddeler “uygun değil”, “bazen uygun”, “tamamen uygun” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. Ölçek, Gülay (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı .81 olarak, akranlarına karşı saldırganlık alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır (Gülay, 2008). Bu çalışmada genel iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s alpha) anne için .86, baba için .80, öğretmen için .92 olarak hesaplanmıştır.

1.4.3.3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği

Okul öncesi dönemdeki çocukların davranışlarındaki sorunlar ile sosyal becerilerinin niceliğini değerlendiren SYDD-30, her biri 10 madde içeren üç alt

ölçeğe sahiptir. Sosyal Yetkinlik (SY) alt ölçeği, çocukların akranlarıyla bir aradayken gösterdikleri işbirliği ve anlaşmazlıklara çözüm yolları aramak gibi olumlu özellikleri ölçmeyi amaçlamaktadır. Kızgınlık-Saldırganlık (KS) alt ölçeği, yetişkinlere karşı gelme ve akran ilişkilerinde uyumsuz ve saldırgan davranmak gibi dışsallaştırma sorun belirtilerini, Anksiyete-İçe dönüklük (Aİ) alt ölçeği ise çocukların üzgün, depresif duygu durumlarını ve grup içinde çekingenlik göstermek gibi içselleştirme sorunlarını değerlendirir. Çocukların duygusal ve davranış sorun belirtileri ile sosyal becerileri 6 basamaklı likert ölçeği ile (1= hiçbir zaman ile 6= her zaman arasında) değerlendirilir. SYDD-30, öğretmen (LaFreniere ve Dumas 1996) ya da ebeveyn (Kotler ve McMahan 2002) tarafından doldurulabilmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Çorapçı, Aksan, Yalçın ve Yağmurlu (2010) tarafından yapılmıştır. Özgün ölçeğin üç faktörlü yapısı, Türk örneklemini üzerinde de ortaya konmuştur. Cronbach Alfa ile hesaplanan iç tutarlılık katsayıları (SY için .88, KS için .87, Aİ için .84) ve test-tekrar test katsayıları (SY için .64, KS için .71, Aİ için .45) ölçeğin güvenilirliğini desteklemiştir. Bu araştırmada sosyal yetkinlik alt boyutu ele alınmıştır. Çalışmada sosyal yetkinlik alt boyutuna yönelik elde edilen cronbach alfa değerleri anne için .71, baba için .66 ve öğretmen için .85 olarak bulunmuştur.

1.4.3.4. Çocuk Yetiştirme Anketi

Çocuk Yetiştirme Anketi (Parenting Questionnaire, PQ; Sanson ve ark., 1994), ebeveynlik davranışlarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Orijinal ölçek 30 maddeden oluşmaktadır. Her maddede, ebeveyn, kendi ebeveynlik davranışlarının sıklığını değerlendirir. ÇYA-TR, orijinalindeki gibi 5'li Likert tipi ölçeğe göre değerlendirilen 30 maddeden oluşur. ÇYA -TR, itaat bekleme (ör. "Çocuğumun kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını beklerim"), cezalandırma (ör. "Çok kötü davrandığında, çocuğuma fiziksel ceza veririm; örnek, tokat atarım."), sıcaklık (ör. "Çocuğumla benim, sıcak ve çok yakın olduğumuz anlar vardır.") ve açıklayıcı akıl yürütme (ör. "Çocuğuma, kuralların nedenini açıklarım.") olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Cezalandırma alt ölçeği, itaat bekleme alt ölçeği, açıklayıcı akıl yürütme alt ölçeği ve sıcaklık alt ölçeği için iç güvenilirlik katsayıları sırasıyla .84, .78, .76 ve .68 dir (Borotav, 2003). Bu araştırmada olumlu ebeveyn tutumunu değerlendirmek için sıcaklık ile açıklayıcı akıl yürütme alt ölçekleri olumlu ebeveyn tutumu olarak birarada alınmıştır. Bu araştırmada elde edilen iç güvenilirlik katsayıları ise anne için .77 ve baba için .67 olarak hesaplanmıştır.

1.4.4. Verilerin Toplanması

Gerekli kurumlardan izinlerin ve anne baba onayının alınmasına önem verilmiştir. Ayrıca, araştırmanın başlangıç aşamasından bitiş aşamasına kadar katılımcıların gönüllüğüne dikkat edilmiştir. Ölçme araçları araştırmacı tarafından anne baba ve öğretmenle paylaşılmıştır. Değerlendirmeyi yapmaları için anne babalara 1 haftalık, öğretmenlere ise 2 haftalık bir zaman verilmiştir. Araştırmanın başlangıcında bütün katılımcılar (çocuklar, anne babalar ve öğretmenler) araştırmanın amacı ve önemi hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca anne babalara ve öğretmenlere ölçme araçlarının nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Süreç içinde çalışmaya 3 aile (anne ve baba) katılmamıştır.

1.4.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada ebeveyn tutumu, sosyal beceri, empati becerisi ve davranış problemi değişkenleri arasındaki ilişkilere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı (SPSS 21) ile bakılmıştır. Ebeveyn tutumlarının davranış problemleri üzerinde doğrudan ilişkisiyle sosyal ve empati becerisi üzerinden dolaylı ilişkisine ise yapısal eşitlik modeli kullanılarak bakılmıştır. Analizler LISREL 8.80 (Jöreskog ve Sörbom, 2003) programı aracılığıyla yapılmıştır.

Bu çalışmada aracı değişkenin etkileri Baron ve Kenny'nin (1986) önerileri doğrultusunda ele alınmıştır. Öncelikle okul öncesi dönem çocuklarındaki davranış problemlerinin ebeveyn tutumlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra da çocukların sosyal beceri ve empati becerilerinin ebeveyn tutumları ile çocuklardaki davranış problemleri arasındaki aracılık rolüne bakılmıştır.

1.5. Literatür Özeti

1.5.1. Ebeveyn Tutumları ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışları ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, çocukların davranış problemleri ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Dursun, 2010). Anne babanın ebeveyn tutumları ve anne babanın birbiriyle etkileşimlerinin çocukların saldırganlık davranışlarıyla ilişkisinin incelendiği başka bir çalışmada, anne ve babaların zorlayıcı davranışlarının, çocukların arkadaşlarına karşı daha saldırgan

davranış göstermelerine yol açtığı tespit edilmiştir (Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque, 1998).

Çocuklarına fiziksel ceza uygulayan ebeveynler, çocuklarının ruhsal sağlığını olumsuz etkilemektedirler (Callender, Olson, Choe ve Sameroff, 2011). Nitekim, Haapasalo ve Pokela (1999) araştırmaları sonucunda cezalandırıcı ve olumsuz ebeveyn tutumlarına sahip anne babaların çocuklarının, anti-sosyal ve saldırgan davranışlar sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir şekilde, Aunola ve Nurmi (2005) ebeveyn tutumu ile okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışlarını ele aldıkları çalışmalarında, annelerin yüksek düzeyde psikolojik kontrolü kullanmalarının çocuklarının içe dönük ve saldırgan davranışları arttırdığını görmüştür.

İçe kapanıklık, hiperaktiflik, iştahsızlık, aşırı inatçılık, kıskançlık, saldırganlık ve tırnak yeme gibi davranış problemi gösteren çocukların ailelerinin sıkı disiplinli tutum sergiledikleri ortaya koyulmuştur (Taner Derman ve Başal, 2013). Maccoby ve Martin (1983) yaptıkları araştırma sonucunda öfkeli çocukların ebeveynlerinin otoriter tutum sergileme yönünde olduğu görülmüştür. Bazı otoriter ebeveynlerin çocukları ise öfkeli çocuklar iken bazı otoriter ebeveynlerin çocukları öfke göstermemektedirler (Akt. Christian, Morrison ve Bryant, 1998). Otoriter ve ilgisiz ebeveyn tutumları ile ilgili Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts ve Dornbusch (1994) yaptıkları çalışma hem ilgisiz hem de otoriter tutumların ergenlerde okula uyumu, somatik şikayetleri arttırdığı, ilgisiz ebeveyn tutumlarının bunlara ek olarak ergen suçluluğunu yordadığı bulunmuştur.

1.5.2. Ebeveyn Tutumları ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Aktaş Özkafacı (2012)'nin, ebeveyn tutumları ile sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasının önemli sonuçlarından biri şudur: Otoriter, aşırı koruyucu, izin verici ebeveyn tutumları çocuğun sosyal beceri düzeyini olumsuz etkilemektedir. Dardağan (2000), anne baba ilişkileri ve sosyal beceriler üzerine yaptığı araştırmasında ebeveynlerin hem birbiriyle hem de çocuklarıyla etkileşiminin çocuklarının sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini düzeylerini önemli derecede etkilediğini belirtmiştir. Anne babaların empatik

beceri düzeyleri arttıkça okul öncesi eğitim kurumlarına giden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri de artmaktadır (Günindi, 2008).

Ebeveyn davranışları ve çocuğun mizacının, okul öncesi dönemindeki çocukların sosyal becerilerine etkilerini ve zihin kuramı yeteneğinin bu ilişkideki aracı rolünü araştırmayı amaçlayan bir başka çalışmada (Yağmurlu, Sanson ve Köymen, 2005) annenin itaat bekleme davranışı ile çocuğun sosyal becerileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Laible, Carlo, Torguati ve Ontai (2004) tarafından yapılan araştırmada ebeveyn stilleri, okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışları arasındaki ilişki ve çocukların aile ilişkileri algısı incelenmiştir. Araştırmada; sıcak ebeveynlik tutumu gösteren ebeveynlerin çocuklarının, olumlu sosyal davranış puanlarının, katı ebeveynlik tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, katı ebeveynlik tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının daha çok saldırgan davranışta buldukları gözlenmiştir. Diğer yandan, demokratik ebeveyn tutumu gösteren ebeveynlerin çocuklarının diğer çocuklara göre daha çok sorumluluk aldıkları ve olumlu sosyal davranışları daha çok gösterdikleri, izin verici ebeveyn tutumu gösteren ebeveynlerin çocuklarının ise daha az olumlu sosyal davranış sergiledikleri gözlenmiştir. Demokratik ebeveyn tutumuna sahip ailede yetişen çocuklar, izin verici ebeveyn tutumuna sahip ailede yetişen çocuklara göre daha olumlu sosyal davranış sergilemektedirler (Eisenberg ve Mussen, 1989; Altay ve Güre, 2012).

1.5.3. Ebeveyn Tutumları ve Empati Becerisi Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Empatik eğilimin oluşmasında ebeveyn çocuk ilişkilerinde ebeveynlerin çocuğun davranışları ile sonuçları arasında bir bağlantı kurarak mesaj göndermesi, çocuğun empatik eğilimli olmasını kolaylaştırmaktadır (Kapıkıran, 2005). Eisenberg ve Mcwolly (1993)' nin araştırmasına göre annelerin olumlu iletişimleri çocukları olumlu etkilemektedir. Anneler empatik davranarak olumlu iletişim kurdukları zaman sosyal becerileri ve empati becerileri artmaktadır. Ebeveynlerin empati becerisi yüksekse çocukların da empati becerileri yükselmektedir (Hasdemir ve Köksal Akyol, 2012; Günindi, 2008).

Ayrıca destekleyici anne tutumu ile empati becerisi arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır (Kurbet, 2010). Benzer şekilde, otoriter olmayan ebeveyn tutumu gösteren ailelerin çocuklarının daha empatik davranış

sergileyebildiği belirlenmiştir (Sayın, 2010). Buna ek olarak, ebeveynleri tarafından kabul edilen, sıcak ve olumlu bir aile ortamında olan çocukların empati eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Reddedici, ihmalcı ve saldırgan davranışlar gösteren ebeveynlerin çocuklarının empatik eğilimleri ise ailenin bu olumsuz tutumuna karşılık oldukça düşüktür (Köseoğlu, 2013).

1.5.4. Sosyal Beceriler ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Sosyal beceriler, problem çözme becerileri ve davranış problemlerini önemli derecede yordamaktadır (Dereli İman, 2013). Problem davranışlar ile sosyal beceriler arasında negatif yönde anlamlı bir vardır (Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu, 2015). Nitekim, sosyal beceri azaldıkça davranış problemleri artmaktadır (Aykır, 2010).

Sosyal beceri ve saldırganlık arasındaki ilişki çeşitli eğitim programlarında ele alınmıştır Örneğin, Teglassi ve Rothman (2001) yaptıkları bir çalışmada, sosyal beceri yetersizliğine sahip çocukların saldırganlığını azaltmaya yönelik bir program geliştirmişlerdir. Uygulanan bu program sonrasında çocuklarda, saldırganlık davranışlarının daha az gözlemlendiği, daha az dışarı vurduklarını, bunun sonucunda da daha kontrollü davranmayı öğrendiklerini belirlemişlerdir. Benzer şekilde Gülay (2009)'ın yaptığı çalışmada da çocukların sosyal becerileri geliştikçe saldırganlık davranışları ve akranları tarafından dışlanmaları azalmaktadır.

1.5.5. Empati ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Ele Alan Çalışmalar

Hasta ve Güler (2013) yaptıkları bir çalışmada saldırganlık ile empati becerisi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonucunda da empati becerisi düşük olan çocukların saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Rehber (2007)'in yaptığı çalışmasında, empati becerisi zayıf olan öğrencilerin empati becerisi güçlü olan öğrencilere göre saldırganlık davranışlarını daha fazla sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır.

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İzmir Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarında ve ilkokulların anasınıflarında eğitim görmekte olan 60-72 aylık çocuklar ve bu çocukların anne babaları ve öğretmenleriyle sınırlandırılmıştır.

Kullanılan ölçme araçlarından Duyguları Ayarlama ölçeğinin empatiyi ölçmek için kullandığımız Duyguları ayarlama alt ölçeği hem anne hem de baba formlarından elde edilen iç tutarlılığı düşük olması bir sınırlılık yaratmaktadır.

Araştırmada test edilen tam aracı ana modele bootstrapping analizi yapılamamıştır. Dolaylı etkilerin önemine ilişkin olarak yapılan bootstrapping analizinin yapılamamış olması bir sınırlılıktır. Ayrıca yapısal model test edildikten sonra sadece bir tane alternatif modelin test edilmesi de bir diğer sınırlılıktır.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tanımlar

Ebeveyn Tutumları: Anne babanın çocuklarını büyütürken çocuklarına yönelik sergiledikleri davranışların tümünün genel adıdır (Toksöz, 2010).

Sosyal Beceri: Bireylerin sosyal ortamlarda olumlu ve gerektiği şekilde davranış sergilemelerini sağlayan gülümseme, etkileşimi başlatma, problem çözme becerilerini kullanabilme gibi belirli yetenekleri ifade etmektedir (Durualp ve Aral 2011).

Empati: Kişilerin iletişim sırasında, kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakarak duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamaya çalışması ve duyarlı bir yaklaşım içinde olmasıdır (Pala, 2008).

Davranış Problemleri: Çocuğun gelişim gösterirken karşılaştığı güçlükler ve çevresinin olumsuz etkileri zaman zaman çocukta sosyal ve duygusal hasarlara neden olabilmektedir. Çocukta olumsuz tepkilere yol açan durum olarak ifade edilebilmektedir (Dursun, 2010).

2.2. Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarda Davranış Problemleri İlişkisi

Birçok araştırma bulgusundaki ortak nokta, ebeveyn çocuk ilişkilerinin çocuğun sosyal ve duygusal dünyasında çok önemli olduğudur (Gülay ve Önder, 2007). Aile, hem biyolojik olarak hem de çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren ona en yakın kişiler olması açısından kişiliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Atakan, 2010; Evans, 1996). Çocuğun doğumuyla birlikte ilk karşılaştığı çevre olan ailenin sosyo-kültürel düzeyi, ailenin birbiriyle olan ilişkisi ve anne babaların çocuklarına karşı gösterdikleri tutum, çocukların sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim alanlarında belirleyici olmaktadır (Altay ve Güre, 2012). Çocuklar ailelerini model alarak başkalarına nasıl davranmaları gerektiğini, en yakınındaki kişiler olan anne ve babalarından öğrenirler (Baumrind, 1968).

Çocukların hayatlarında önemli yere sahip olan anne ve babaların, çocuklarına karşı tutumları arasındaki farklılıklar, çocukların gelişimlerini etkilemektedir (Özdal, 2003). Ayrıca babaların gösterdikleri ilgi ve sevgi çocukların zeka gelişimlerini, akademik başarılarını olumlu etkilemekte, cinsiyet

rollerini sağlıklı şekilde edinebilmelerini, sosyal becerileri kazanabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durumda davranış problemlerinin ortaya çıkmasını engellemektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007).

Okul öncesi dönem çocuklarında yaygın olarak gözlenen davranış problemi hiperaktivitedir (Al-Sahel, 2006). Bunun yanı sıra saldırganlık ve içe dönüklük de en çok görülen davranış problemlerindedir. Erkekler kızlara göre daha saldırgan davranışlar gösterirken (Maccoby ve Jacklin, 1980), kızlarda ise içe kapanıklık erkeklere göre daha yaygın görülen bir sorun davranıştır (Liu, Kurita, Guo, Ze, Tachimori ve Okawa, 2000).

Tüm bu sorun davranışlar, çevreden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuğun gelişiminde çok önemli rol oynayan annenin boşanma veya ölüm gibi nedenlerle çocuğun hayatında olmaması çocuğun sosyalleşme sürecine zarar vererek saldırganlık ve bağımlılık gibi sorun davranışlar geliştirmesine neden olabilmektedir (Dizman, 2003). Anne baba ilgi ve sevgisinin çocukların gelişimlerine çok önemli derecede etki etmesinden dolayı annesi tarafından istenmeyen ya da ihtiyaçları zamanında karşılanmayan çocukların dış dünyaya, çevrelerine karşı bakışları olumsuz olmaktadır (Özdal, 2003). Bu bulgularla tutarlı olarak, baba uzaklığının da çocukta davranış problemleri (Amato, 1994) durumluk ve sürekli kaygıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Özdal, 2005).

Ebeveynlerin çocuk gelişimi hakkında bilgi sahibi olmamaları ve bu konudaki eksiklikleri de hatalı ebeveyn tutumlarını beraberinde getirmektedir (Tezel, Şahin ve Özbey, 2007). Buna örnek olarak; çocuğun akranlarıyla kıyaslama yapılması, ebeveynin saldırgan davranışlarda bulunması, çocuğa sürekli bir ceza verilmesi ve her konuda engellenmesi, çocukların saldırgan davranışlarda bulunmalarına sebep olmaktadır (Dizman, 2003).

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren çevrelerini gözlemler ve bazı davranışları model alırlar. İlk olarak çocuklar ailelerini izlerler ve örnek alırlar. Daha sonra ise çocuklar okula başladıklarında orada hem aldıkları eğitimden etkilenecek hem de öğretmenlerini model alarak hareket ederler. Bu yüzden çocuklar olumlu örnekleri model aldıkları takdirde sorun davranışlar da azalmış olacaktır (Kohn, Kremer ve Dietzen, 1991).

Çocukların gelişiminde kritik yıllar olan okul öncesi yıllarda çocukların sosyal becerileri kazanamamaları, saldırganlık ya da zorbalık gösterebilen sağlıklı iletişim kuramayan çocuklar olmalarına neden olmaktadır. (Alisinanoğlu ve Özbey, 2009). Çocukların sosyal becerileri kazanmaları ve sorun davranışlarının azalması için sosyal ortamlara girmeleri ve nasıl davranışlar gerektiği çocuklara öğretilmelidir (Akman, Baydemir, Akyol, Arslan ve Kükütçü, 2011). Aksi halde bu dönemdeki yanlış tutumlar gelecekteki yaşantılarına kalıcı hasarlar bırakabilmektedir (Hughes ve Ensor, 2006).

İlgili alan yazın incelendiğinde çocuklarda problem davranışların ortaya çıkmasına engel olma ya da problem davranışlar sergileyen çocukların bu davranışlarını en aza indirmede ve yok etmede ailenin önemli bir rolünün olduğu görülmektedir.

2.3. Sosyal Becerinin Aracılık Rolü

Bireyin yaşamı boyunca kendisi için gerekli olan ve yaşamını büyük ölçüde şekillendiren temel becerilerden birisi olan sosyal beceriler (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011), bireyin farklı yaşlarda ve farklı ortamlarda (okul, iş aile içi vb.) başarılı ve mutlu olmasını sağlayacak davranış örüntüleridir. Erken çocukluk döneminden itibaren kişilerarası ilişkilerin sağlıklı olması, problem çözme gücü açısından önemlidir (Sevinç, 2005).

Erken çocukluk yıllarında sosyal beceriler gösterebilmeyi öğrenen çocukların sosyal ilişkilerinde oldukça başarılı olurlar. Bbu durum onun akranları tarafından kabulüne, kendine güvenmesine zemin hazırlamaktadır. Sosyal gelişimini olumlu tamamlayan çocuğun bilişsel becerileri de olumlu etkilenmekte ve akademik becerilerinde de başarılı olmaktadır. Bu dönemde sağlıklı, başarılı sosyal ilişkiler kuran çocuklar, ileriki yıllarda da bu ilişkilerini devam ettirerek, çevresine uyum sağlayan, kendini rahatlıkla ifade edebilen, mutlu bireyler olmaktadır (Akman ve Gülay, 2009). Dolayısıyla bireylerin kendilerine güvenen, doğru hedefler koyabilen ve önlerine çıkacak engellerle başa çıkmak için elinden geleni yapabilen, gerekli duygusal ve sosyal becerilerin temellerinin okul öncesi dönemde atılmasını sağlayacak tutum ve davranışların sergileneyeceği eğitim ortamlarının gerekliliği ortadadır (Palut, 2005).

Yaşamın ilk yılları sadece duygusal gelişim açısından değil bilişsel gelişim açısından da önemli bir role sahiptir. Nitekim iyi bir ortamda yetişen çocuk daha çabuk bilişsel gelişimini tamamlarken sağlıklı ilişkiler içinde yetişen çocuğun bilişsel gelişimi gecikmekte ve bunu sosyal duygusal gelişiminin gecikmesi takip emektedir (Cüceloğlu, 2004).

Okul öncesi dönem diğer gelişim alanlarında olduğu gibi çocukların sosyal gelişimleri açısından da önem taşımaktadır. Erikson'a göre okul öncesi dönemde gerekli şartlar sağlanması; özgüven, bağımsızlık, özerklik, girişimcilik gibi kişilik gelişimini olumlu etkileyen duyguların kazanılmasında büyük önem taşımaktadır (Orçan, 2008). 2-6 yaş arasında çocuklar, yaşlılarıyla nasıl beraber zaman geçirebileceğini öğrenmeye başlarlar. Bu dönemde uyum ve işbirliği gelişir. İlişkilerde ortaya çıkan sorunları çözümlenmeyi, kendini korumayı ve diğer çocukların hakkına saygı göstermeyi öğrenirler. Çocukların bu önemli davranışları öğrenmeleri ise çocuğun sorunları çözme becerilerinin artmasını sağlar (Akman ve Gülay, 2009). Özellikle 5-6 yaşlarında benmerkezci düşünce biçiminin azalmasıyla birlikte çocukların başkaları açısından da olaylara bakabilme becerileri gelişmeye başlamaktadır (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011).

Diğer yandan yeterli sosyal becerileri gösteremeyen çocuklar, akran ilişkilerinde genellikle başarısız olurlar ve akranları tarafından dışlanırlar. Sosyal ortamlarda akranlarıyla etkileşimleri sonucunda akranları tarafından dışlanan bu çocuklar saldırganlığa eğilim göstermektedirler. (Avcıoğlu, 2001). Akranları tarafından reddedilen çocuklar düşük özsaygı ve düşük akademik başarı gösterirken, akranları tarafından kabul edilen çocuklar yüksek özsaygı, sosyal becerilerde yeterlilik ve yüksek akademik başarı göstermektedir (Demir Şad, 2007).

Mutlu, kendine güvenli ve sosyal becerileri gelişmiş bireylerin yetişmesinde çocukluk döneminde verilecek eğitimin kalitesi önem taşımaktadır (Akgül Barış, 2008). Çocuğun; özgüveni olan, sorumluluk duygusu ve sosyal becerileri gelişmiş bir birey olarak yetişmesi, aile bireyleri ve çevresiyle etkileşim sürecinde şekillenmektedir (Ünal, 2007). Anne babaların sosyal becerilerle ilgili çocukların üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri vardır. Çocuk yetiştirme, disiplin yöntemleri, model olma, bağlanma biçimleri gibi faktörler, çocukların sosyal becerileri üzerinde doğrudan etki yapabilmektedir. Anne babaların çocuklarına öğrendikleri sosyal becerileri uygulama fırsatları oluşturmaları (arkadaş gruplarıyla bir araya

getirerek vb.) da dolaylı olarak sosyal becerileri etkilemektedir (Gülay ve Akman, 2009).

2.4. Empati Becerisinin Aracılık Rolü

Sosyal beceri gibi, gelişmesinde anne babaların çok önemli rol oynadığı ve çocukların ruh sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip diğer bir beceri de empati olarak adlandırılan başka insanların duygusunu anlayabilme becerisidir (Yüksel, 2004). Bireyin, karşısındaki kişinin duygularını anlamaya çalışması, kendini onun olduğu duruma yerleştirebilmesi iletişimde yaşanan sorunların ortadan kalkmasını ya da en aza inmesini sağlamaktadır (Rehber ve Atıcı, 2009; Rehber, 2007). Empatik anlayış iletişim çatışmalarını engelleyerek daha olumlu ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır (Alisinanoğlu ve Köksal, 2000; Erken, 2009). Sağlıklı iletişim gerçekleşmesi için gereken en önemli koşullardan biri olan empati becerisine sahip olmak olumlu sosyal davranışların gelişmesine katkıda bulunmakta, empati yoksunluğu ise sosyal yaşamda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Taner Derman, 2013; Hasta ve Güler, 2013).

Diğer bireylerin duygu ve davranışlarını anlayabilmek için kendimizi bir tarafa bırakıp karşımızdakini içselleştirmemiz gerekmektedir. Duyguların başka insanları nasıl etkileyeceğini en iyi şekilde anlamak için olayları onların bakış açısından görebilmemiz gerekir. Ancak bu şekilde duygularını anlayabilir ve gerçekten hissedebiliriz (Davis, 2004). Birey empati yaparken kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini, onun yaşadıklarını anlar ve bunu tekrar ona iletir (Dökmen, 1995). Diğer bir ifadeyle, empati yaparak insanı bir bütün olarak görüp onun bulunduğu durumu göz önüne almak onu anlamamızı kolaylaştırır (Metin, 2011).

Empati beceri düzeyleri tüm insanlarda farklılık gösterebilmektedir. Bazı insanlar bu beceriyi yüksek düzeyde gösterebiliyorken bazıları daha düşük düzeyde gösterememektedirler. Fakat uygulanan eğitimle ve çaba sarfedilmesiyle herkes iletişim için gerekli olan bu beceriyi belli bir miktar yükseltebilir (Pişkin, 1999). Hangi yaşta olurlarsa olsun kişiler empati eğitimi ile empatik duygular ve olumlu sosyal ilişkiler gösterebilirler (Cotton, 1992).

Bebeklikten itibaren duyguların ve ilişkilerin ortaya çıkması ve şekillenmesi, bir süreç halinde gerçekleşmektedir (Seven, 2008). Pek çok

becerinin kazanılması bakımından kritik olan okul öncesi dönemde, empati becerisinin kazandırılması da önemlidir (Denham, 1998). Çocuklardaki duygusal davranışları düzenleyen yetenekler bu gelişim dönemi boyunca ilerlemeye devam eder. Empati becerisi gelişmiş bu çocukların, karşısındaki kişilerle iletişim halindeyken verecekleri tepkilerin o kişileri nasıl etkileyebileceği konusunda farkındalıkları gelişmiştir. Dolayısıyla davranışlarını sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkileyecek şekilde düzenleyebilmektedirler (Kuyucu ve Tepeli, 2013). Empatik davranan çocuklar, başta anne babaları ve akranları ile daha sonra da çevredeki diğer kişilerle sağlıklı ilişkiler kurarak olumlu sosyal davranışlar sergilemiş olurlar (Holmgren, Eisenberg ve Fabes, 1998).

Etkili empati becerisi, ruh sağlığı ve akademik performansla ilişkiliyken, empati yoksunluğu duygusal bozukluklar ile ilgilidir (Szasz, Szentagotai, ve Hofmann, 2011). Bireylerde empati yoksunluğunun ortaya çıkardığı bu sorunlar arasında saldırgan duygu ve davranışların da olduğu düşünülmektedir (Hasta ve Güler, 2013). Kişilerin empati beceri düzeylerinin düşük olması çatışma sırasında empatik tepkiler vermelerini ve çözümcü bir tutum sergilemelerini engelleyebilmektedir. Empatik beceriler sergileyebilen kişilerin problem çözme becerilerinin yüksek olduğu, dolayısıyla saldırganlık gibi olumsuz davranışlar yerine yapıcı davranışlara sahip oldukları görülmektedir. Empati beceri düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha sabırlı oldukları ve çatışma durumunda kendilerine hakim olabildikleri bulunmuştur (Erken, 2009). Yaşanan çatışma durumlarında sadece kendini değil karşısındakini de düşünmüş olmak kazan-kazan mantığıyla hareket etmeyi beraberinde getirmektedir (Rehber ve Atıcı, 2009). Ayrıca empati becerisi iletişim çatışmalarına girmeden kendisiyle ve çevresiyle barışık, sosyal yönden uyumlu ilişkiler kurmayı (Ünal, 2007) topluma karşı daha duyarlı olmayı kolaylaştırmaktadır (Oğuz, 2006).

Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren temel duyguları (mutluluk, kızgınlık, korkma) anlayabildiklerini ve zamanla daha karmaşık duyguları (kıskançlık, şaşırma vb.) anlayarak bunu ifade edebilirler. Bu yüzden çocuklara çeşitli durum ve ortamları gözleme ya da yaşama olanaklarının sunulmasının yanı sıra bu duyguların nedenleri ve sonuçları hakkında kurulan diyaloglar onların hem kendi hem de karşısındakinin duygularını daha kolay anlayabilmesine ve empati becerilerini geliştirmesine katkı sağlar (Arslan, 2007).

Araştırmalar ebeveynlerin bazı çocuk yetiştirme uygulamalarını kullanmaları ile çocuklarda empati, anlayış ve sosyal davranış gelişmesi arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir (Uçmaz Halıcioğlu, 2004). Ayrıca, empati düzeyi yüksek olan çocukların, başka insanlara sorumluluk duyan, başkalarına empatik davranan, çocuklarına ilgi gösteren ve sıcak davranan, demokratik bir tutum sergileyen ailelerden geldikleri görülmektedir. Ebeveynlerinin empatik davranışlarını izleyen çocuklar, başkalarına değer vermeyi ve empati göstermeyi öğrenmektedir (Oğuz, 2006). ocuğuna karşı sevecen davranan, çocuklarıyla empati kurabilen, empati kurabilmeyi öğreten anne babaların çocukları da başkalarının üzüntü ve acılarına karşı daha duyarlı davranacaklardır. ocuklarına karşı cezalandırıcı davranan anne babaların çocukları ise empati kurma becerini başaramayacaklardır (San Bayhan ve Artan, 2005).

Ebeveyn tutumlarının yanında sınıf ve okul ortamında öğretmenlerin empatik tutumları da çocukta bu becerilerin gelişmesi açısından çok önemlidir (Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş, 2013). Bu nedenle çocukların duyguları anlama, duyguları tanıma ve duyguları ifade etme becerilerini geliştirecek etkinliklerin okul öncesi eğitim programları içerisine yerleştirilerek, bu becerilerin çocuklar tarafından kazanımının sağlanması gereklidir (Kuyucu ve Tepeli, 2013).

İnsanlar arası ilişkilerde önemli olan empati becerisi küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılabilir. Bunu destekleyen çalışmalarda empati becerisiyle ilgili eğitimlerin okul öncesi çocukların empati becerilerini arttırdığı, sorun davranışları ise azalttığı görülmüştür (Kahraman ve Akgün, 2008). Yine buna bağlı olarak; çocukların kendilerini karşısındaki insanların yerine koyup, duygu ve düşüncelerini anlayabilme, kendini ve başka bireyleri olduğu gibi kabul etme, bireyler arası ilişki kurma ve sürdürme, kendine ve başkalarına güven duyma gibi duygusal ve sosyal beceriler kazandırarak, çocukların saldırgan davranışlarında azalma olacağı düşünülmektedir (Taner ve Derman, 2011). Araştırmalar genel olarak empatik beceriler ile davranış problemleri arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Problem davranışların azaltılmasında ya da engellenmesinde empatik becerilerin artırılması önerilmektedir (Kahraman, 2007).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Tanımlayıcı istatistik değerleri verilmeden önce uç (aykırı) değerlerin ve veri giriş hatasının olup olmadığı incelenmiş, 4 tane uç , veri setinden çıkarılmıştır. Daha sonra verinin normal dağılım gösterip göstermediğine ve değişkenler arasındaki ilişkide çoklu bağlantı problemi olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca eş varyanslılık ya da diğer bir ifadeyle artık değerlerin varyanslarının homejenliğinin (homoscedasticity) olup olmadığı kontrol edilmiştir.

Normallik varsayımını test etmek için basıklık (Skewness) çarpıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 1.96 değerleri arasında olması normal dağılımın göstergesi olarak alınmaktadır (Can, 2013). Çarpıklık katsayısının değeri -0.97 ile 1.2 arasında, basıklık katsayıları ise -0.64 ile 1.26 arasında değişmektedir. Elde edilen değerler dağılımın normal olduğunu göstermektedir.

Araştırmada ilgilenilen değişkenler arasındaki ilişkilerin güvenilirliğini düşüren ve ciddi bir veri problemi olan çoklu bağlantı probleminin varlığı (Groebner, Shannon, Fry ve Smith, 2011) bağımsız değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişkinin olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007). Bu araştırmada çoklu bağlantı problemine VIF (Variance Inflation Factor) değeriyle (Alin, 2010) bakılmıştır. Elde edilen sonuçların 5 değerinin altında olması (O'Brien, 2007) çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir.

Veri seti ile ilgili önemli bir diğer kriter de artık değerlerin varyanslarının eşit olmasıdır. Bir diğer ifadeyle eş varyanslılığın karşılanmasıdır (Hox, 2013). Eş varyanslılığa Box's M test ile (Tabachnik ve Fidell, 2007) bakılmıştır. Testen elde edilen sonuçlar anlamlı bir farkın olmadığını ($.087$) göstermektedir. Farkın çıkmaması eş varyanslılığın karşılandığına işaret etmektedir.

Ebeveyn tutumu, çocukların empati, sosyal beceri ve davranış problemleri arasındaki korelasyonlarla ortalama ve standart sapma değerlerine bakılmış ve çizelge 1'de bu değerler verilmiştir.

Çizelge 3.1. Gözlenen Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, Korelasyonları

Gözlenen Değişkenler	M	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ebeveyn Tutumu													
1. ET-anne	129.6	8.59	-										
2. ET-baba	125.6	10.2	.35**	-									
Sosyal Beceri													
3. SB-anne	65,7	5.1	.12	-.03	-								
4. SB-baba	92.4	8.5	.20**	..20**	-.16*	-							
5. SB-öğrtm	100.6	12.6	.10	..12	-.09	..23**	-						
Empati													
6. E-anne	58,1	5.5	.20**	..14*	-.05	..40**	..15*	-					
7. E-baba	58,3	5.1	.15*	..24**	-.10	..48**	..10	..52**	-				
8. E-öğrtm	54.5	6.9	.10	..10*	-.02	..16*	..78**	..13	..15*	-			
Davranış Problemi													
9. DP-anne	60.9	9.4	-.32**	-.15**	.10	-.45**	-.25**	-.50**	-.33**	-.20**			
10. DP-baba	61.3	8.9	-.23**	-.25	.17*	-.60**	..25**	-.30**	-.40**	-.25**	.57**	-	
11. DP-öğrtm	62.1	13.6	-.10	-.12	-.07	-.15**	-.85**	-.16*	-.12	-.75**	.24**	.25**	-

Not: N=210, *p<05**p<01. (ET-anne: Ebeveyn tutumu anne, ET-baba: Ebeveyn tutumu baba, DP-anne: Davranış problemi anne, DP-baba: Davranış problemi baba, DP-öğrtm: Davranış problemi öğretmen, SB-anne: Sosyal beceri anne, SB-baba: Sosyal beceri baba, SB-öğrtm: Sosyal beceri öğretmen, E-anne: Empati anne, E-baba: Empati baba, E-öğrtm: Empati öğretmen).

Çizelge 3.1’de okul öncesi çocukların davranış problemleri, sosyal becerileri ve empati becerileri hem anne hem baba hem de öğretmen tarafından değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkiler belirtilmiştir. Ebeveyn tutumu ise anne ve babadan ayrı ayrı alınan bilgiler sonucu açıklanmıştır. Çocukların sosyal beceri düzeyleri değerlendirilirken baba ve öğretmen değerlendirmelerinin daha ilişkili olduğu görülmektedir. Sosyal beceri için çocukları değerlendiren baba ve öğretmen arasında düşük de olsa anlamlı bir ilişki varken (.23) anne ile öğretmen değerlendirmeleri arasında ilişki (.09) bulunmamıştır. Benzer şekilde çocuğun empati becerisini anne ve baba değerlendirmeleri arasında orta düzeyde ilişki olduğu (.52), hem annenin (.13) hem de babanın (.15) öğretmen değerlendirmesiyle ilişkisinin düşük olduğu görülmüştür. Çocuğun empati becerisine yönelik anne değerlendirmesi ile sosyal becerilere yönelik anne değerlendirmesi arasında anlamlı bir ilişki (.05) bulunmamıştır. Çocuğun empati becerisine yönelik babanın değerlendirmesi ile sosyal becerisine yönelik babanın değerlendirmesi arasında ise orta düzeyde (.48) bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca empati öğretmen değerlendirmesi ile sosyal beceri öğretmen değerlendirmesi arasında yüksek korelasyon (.78) olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgular çocukla ilgili sadece anneden ya da sadece babadan alınacak verilerle değerlendirme yapmak yerine çoklu değerlendirme yöntemiyle araştırma yapmanın önemini göstermektedir.

3.1. Ölçme Modeli

Bu çalışmada, LISREL 8.8 programında en yüksek olabilirlik kestirim yöntemi (maximum-likelihood method) kullanılarak ölçme modeli tahmin edilmiştir (Jöreskog ve Sörbom, 2003). En yüksek olabilirlik kestirim methodu, ağırlıklı en küçük kareler ya da ağırlıksız en küçük kareler yöntemlerine göre örneklem büyüklüğü ve dağılımdan daha az etkilenen uyum indeksi geliştirmiştir (Hu ve Bentler, 1998).

Analizlerde önce ölçme modeli test edilerek (Huchting, Andrew ve Loseph, 2008) modelde yer alan yapılara ait ölçümlerin ilgili yapıları doğru ölçüp ölçmediğine bakılmıştır. Ölçme modeli örtük değişkenler arasındaki ilişkiyi, örtük değişkenin yordadığı gözlenen değişkenlerle birlikte ele almaktadır. Modelin testinde Çocuk yetiştirme, Duygu ayarlama, Sosyal yetkinlik ve Çocuk davranışı olmak üzere dört tane örtük değişken kullanılmaktadır. Bu dört örtük değişkenin gözlenen değişkenleri çoklu kaynaklı değerlendirme (multi-informant) metoduna

göre belirlenmiştir. Empati, Sosyal Yetkinlik ve Çocuk Davranışı hem anne hem baba hem de öğretmenden ilgili ölçme araçlarıyla alınan bilgilerle, Çocuk yetiştirme ise sadece anne ve babadan alınan bilgilerle ölçülmüştür.

Çizelge 3.2. Örtük Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Örtük Değişkenler	1	2	3	4
1.Ebeveyn Tutumu	-			
2.Sosyal Beceri	.23**	-		
3.Empati	.25**	.61**	-	
4.Davranış Problemi	-.29**	-.70**	-.65**	-

Not: N= 210, p<001

Çizelge 3.2’de gösterilen korelasyonlar incelendiğinde davranış problemlerinin sosyal beceri ile negatif yönde yüksek (-.70), empati becerisi ile negatif yönde orta düzeyde bir korelasyon (-.65) gösterdiği görülmektedir. Bu da çocukların sosyal beceri ve empati beceri düzeyleri arttıkça davranış problemlerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, korelasyon değerleri ebeveyn tutumlarıyla davranış problemlerinin negatif yönlü ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yapısal model test edilmeden önce doğrulayıcı faktör analizi yapılarak ölçme modelinin yeterli uyum değerlerini sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Elde edilen uyum indeksleri sonucunda ölçme modeli doğrulanmaktadır. Buna göre uyum değerleri; $\chi^2 = 36,85$, $df = 29$; $\chi^2 / df = 1.27$, NFI= 0.97, CFI=0.99, GFI= 0.97, AGFI= 0.93, RMSEA= 0.03, RMR=0.06 olarak bulunmuştur. Elde edilen uyum değerlerinin istenilen standartlarda olduğu görülmektedir (CFI, AGFI, GFI > .90 ve RMSEA < .05). Burada modelin iyi düzeyde uyum gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 3.3. Faktör Yükleri, Standart Hatalar ve Ölçme modelinin t değerleri

Değişkenler	Standardize edilmemiş faktör yükleri	SH	t	Standardize edilmiş faktör yükleri
Ebeveyn Tutumu				
1.ET-anne	7.51	1.41	5.34	0.76
2.ET-baba	4.19	1.01	4.12	0.17
Davranış Problemi				
3.DP-anne	8.27	0.89	9.26	0.76
4.DP-baba	5.89	0.73	8.02	0.43
5.DP-öğrtm	2.26	0.76	2.98	0.28
Sosyal Beceri				
6.SB-anne	4.05	0.41	9.87	0.75
7.SB-baba	2.69	0.33	8.12	0.41
8.SB-öğrtm	1.83	0.36	5.02	0.86
Empati Becerisi				
9.E-anne	2.83	0.38	7.54	0.63
10.E-baba	2.24	0.31	7.18	0.42
11.E-öğrtm	0.64	0.29	2.18	0.17

Not: N= 210, ET-anne: Ebeveyn tutumu anne, ET-baba: Ebeveyn tutumu baba, DP-anne: Davranış problemi anne, DP-baba: Davranış problemi baba, DP-öğrtm: Davranış problemi öğretmen, SB-anne: Sosyal beceri anne, SB-baba: Sosyal beceri baba, SB-öğrtm: Sosyal beceri öğretmen, E-anne: Empati anne, E-baba: Empati baba, E-öğrtm: Empati öğretmen.

Uyum değerlerine ek olarak, Çizelge 3.3'te ölçme modeline ait olan standardize edilmiş ve edilmemiş faktör yükleri ile standart hata ve t değerleri incelendiğinde, ölçme modelinin iyi çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte ebeveyn tutumlarına ilişkin babanın değerlendirmesinin olduğu gözlenen değişkeni ile empati becerine yönelik öğretmen değerlendirmesinin olduğu gözlenen değişkenin düşük faktör yüküne sahip olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, ilgili değişkenle ilgili örtük değişkenlerin bu gözlenen değişkenleri açıklamakta sınırlılık gösterdiğine işaret etmektedir.

Ölçme modelinde elde edilen değerler istatistiksel olarak yeterli olduğu için ikinci aşama olan yapısal modelin testi aşamasına geçilmiştir.

3.2. Yapısal Model

Yapısal model, ölçme modelinden farklı olarak, sadece faktörler arasında ilişkiler olduğunu değil, bu ilişkilerin doğrudan mı dolaylı mı olduğunu ve yönlerini de belirtir (Kline, 1998). Ayrıca, yapısal eşitlik modelinde, değişkenler arasındaki ilişkilerin tek bir boyutta tek tek ele alındığı klasik regresyondan farklı olarak, tüm değişkenler eş zamanlı olarak modele alınmaktadır (Dursun ve Kocagöz, 2010).

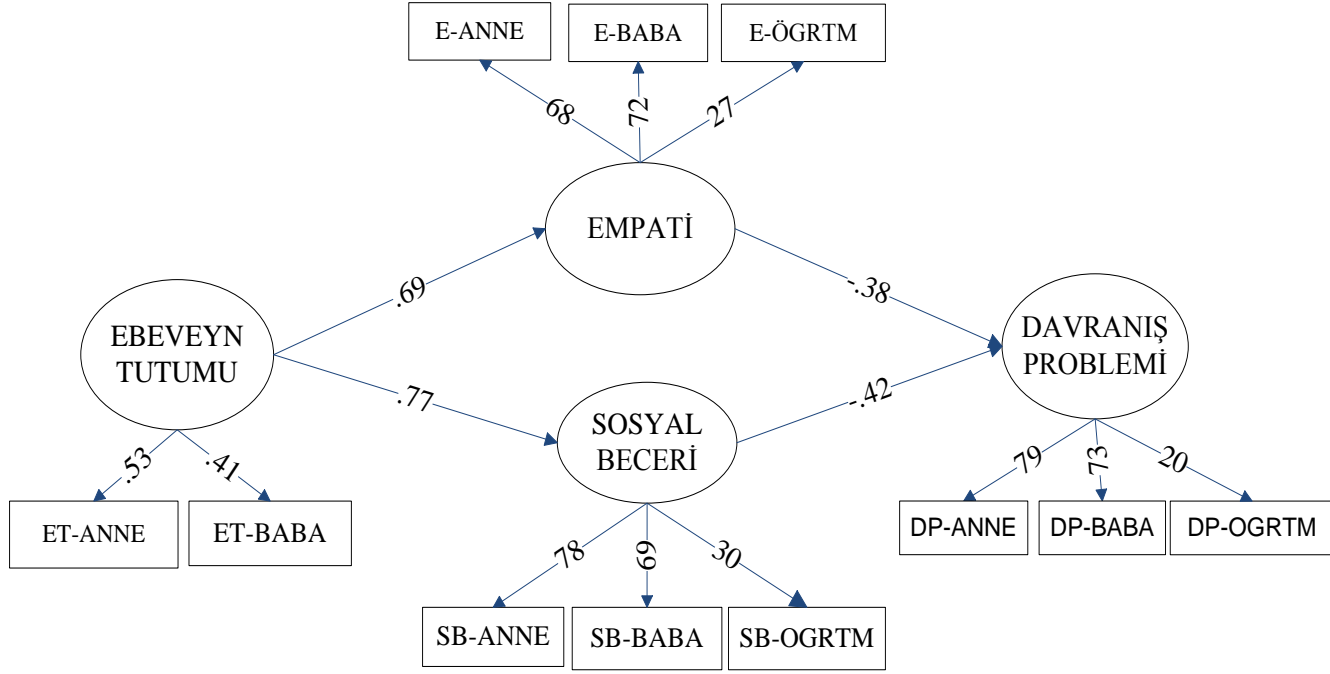
Aracılık hipotezleri, yapısal modellerin elde edilen verilere uygunluğuyla test edilmiştir. Şekil 1'de tüm numaralar, örtük değişkenler arasındaki ilişki varsayımlarını özetlemektedir. Şekil üzerindeki numaralar; empati ve sosyal becerinin aracılık rolüyle (1, 2, 3, 4) veya aracılık olmadan (5) ebeveyn tutumlarının davranış problemlerine etkisini göstermektedir.

Ölçme modelinden sonra yapısal modelde hem tam aracılık hem de kısmi aracılık test edilmiştir. Empati ve sosyal becerilerin tam aracı olduğu modelin, diğer bir ifadeyle 5. yolun çıkarıldığı modelin uyum değerleri sırasıyla; $\chi^2 = 51.50$, $df = 31$; $\chi^2 / df = 1.67$, $NFI = 0.94$, $CFI = 0.97$, $GFI = 0.96$, $AGFI = 0.90$, $RMSEA = 0.05$, $RMR = 0.06$ olarak bulunmuştur.

Daha sonra kısmi aracılık açısından yapısal model test edilmiştir. Modelin uyum değerleri sırasıyla ; $\chi^2 = 47.77$, $df = 30$; $\chi^2 / df = 1.67$, $NFI = 0.94$, $CFI = 0.97$, $GFI = 0.96$, $AGFI = 0.90$, $RMSEA = 0.05$, $RMR = 0.06$ olarak bulunmuştur. Kısmi ve tam aracı modeller karşılaştırıldığında tam aracı modelin daha iyi çalıştığı görülmektedir. Hangi modelin daha iyi çalıştığını belirlemek için modellerin serbestlik derecesi farkına karşılık gelen değere bakılır ($31 - 30 = 1$ serbestlik derecesi için 3.84 anlamlılık düzeyi .05 alındığında). Bu değer iki model arasındaki χ^2 değerleri farkından büyük olması durumunda ($51.50 - 47.77 = 3.73 < 3.84$) serbestlik derecesi büyük olan model baz alınır. Çünkü serbestlik derecesi büyük olan model, daha az yola sahip daha ekonomik modeldir.

Yapısal eşitlik çalışmalarında alternatif modellerin test edilmesi, sonuçların bir rastlantı olup olmadığını test etmekte (Kline, 1998) ve elde edilen sonuçları güçlendirmektedir (Hancock ve Schoonen, 2015). Buradan hareketle, teorik olarak açıklanabilir alternatif bir model test etmek için ebeveyn tutumları ile sosyal beceriler arasındaki ilişkide davranış problemiyle empati düzeyinin aracılığına

bakılmıştır. Bu modelin ürettiği uyum değerleri ($\chi^2 = 57.94$ $df = 32$; $\chi^2 / df = 1.81$, NFI= 0.95, CFI=0.97, GFI=0.95, AGFI=0.90, RMSEA=0.64, RMR=0.72 olarak hesaplanmıştır. Alternatif model ile tam aracılığın olduğu ana model arasında χ^2 değerleri arasındaki farkın ($57.94 - 51.50 = 6.44$), modeller arasındaki serbestlik derecesi farkına karşılık gelen tablo değerinden ($32 - 31 = 1$ serbestlik derecesi için 3.84,) büyük olması nedeniyle ($6.44 > 3.84$), χ^2 değeri küçük olan model tercih edilmektedir. Bu sonuç tam aracılık gösteren ana modelin daha iyi çalıştığını göstermektedir.

Şekil 3.1. Yapısal Modele Ait Standardize Edilmiş Tahmin Değerleri

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişki ve empati ile sosyal becerilerin bu ilişkideki aracılık rollerini ortaya koyan bir yapısal model test edilmiştir.

Literatürdeki diğer bulgularla da tutarlı olarak (Dursun, 2010; Altay ve Güre, 2012) araştırmada ebeveyn tutumları ile okul öncesi çocukların davranış problemleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ebeveyn tutumları olumlu olduğunda ve ebeveynler çocuklarına yakın davrandıklarında çocukların özsaygısı gelişmektedir (Martinez, Garcia ve Yubero, 2007).

Araştırma sonucunda, çocukların sosyal beceri ve empati becerisi düzeylerinin ebeveyn tutumları ve davranış problemleri arasındaki ilişkide aracı değişkenler oldukları görülmüştür. Ayrıca, ebeveyn tutumları ile çocukların empati ve sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu ebeveyn tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının sosyal beceri (Ekinci Vural, 2006; Orçan, 2004) ve empati becerisi düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir (Fabes, Leonard, Kuponoff ve Martin, 2001; Zhou vd., 2002; Krevans ve Gibbs, 2014; Cornell ve Frick, 2007). Bu becerilerin çocuklarda yüksek olması da daha az davranış problemi göstermelerini sağlamaktadır (Öneren şendil, 2010; Karaoğlu, 2011; Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu, 2015). Buna göre araştırma sonucu alan yazındaki ilgili araştırmalar tarafından desteklenmektedir.

Ebeveynler çocuklara olumlu tutumlar sergiledikçe, çocuğuna açıklayıcı ve sıcak davrandıkça çocukların sosyal becerileri olumlu yönde gelişim göstermektedir. Sosyal becerilerin gelişmesinde ebeveyn-çocuk ilişkisi büyük önem taşımaktadır (Koşay, 2013; Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan, 2012). Sosyal becerileri gelişmiş olan çocuk da özellikle akranlarıyla olumlu ilişkiler kurabilmekte ve daha az davranış problemi göstermektedir (Tezel şahin ve Özbey, 2007; Öneren şendil, 2010).

Pek çok davranışın kalıcı olarak temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde özellikle çocukların sosyal ve empati becerilerinin geliştirilmesi daha az davranış problemi sergilemelerini sağlamaktadır. Nitekim, çocukların sosyal becerilerinin yüksek olması onların diğer kişilerle sağlıklı iletişim kurmalarını ve kişilerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamaktadır (Metin, 2011). Bunun sonucu

olarak da kişiler sosyal problem çözme becerilerini etkili şekilde kullanabilmektedirler. Çocukların sosyal problem çözme becerileri okul öncesi davranış problemlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Dereli İman, 2013). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerilerinin gelişmiş olması problem davranışların oluşmasını engellemekteyken (Gültekin Akduman, Günindi ve Türkoğlu, 2015), sosyal becerilerin yetersizliği durumunda davranış problemlerine rastlanılmaktadır (Gülay ve Akman, 2009).

Ebeveynleri tarafından kabul edilen ve olumlu bir aile ortamında olan çocukların empati eğilimleri yüksek olmaktadır (Köseoğlu, 2013). Bununla birlikte, empati düzeyi yüksek olan çocukların anne babalarının, sadece çocuklarına ilgi ve şefkat gösteren ebeveynler olmayıp başkalarına karşı da sorumluluk duyan, empatiyle iletişim kuran anne babalar oldukları görülmektedir (Oğuz,2006). Demokratik tutum sergileyen ebeveynler hem çocuklarına empati konusunda model olarak (Hasdemir ve Köksal Akyol, 2012) hem de çocuğun davranışları ile sonuçları arasında bir bağlantı kurmasını sağlayarak empatik eğilimin yeşermesine zemin hazırlamaktadır (Kapıkıran, 2005). Çocuğuna karşı sevecen davranan, çocuklarıyla empati kurabilen ve empati kurabilmeyi öğreten anne babaların çocukları da başkalarının üzüntü ve acılarına karşı daha duyarlı davranmaktadır (San Bayhan ve Artan, 2005).

Okul öncesi dönemde davranış problemleri oluştuğunda bu problemler çocuklarda ileriki yıllarda da kalıcı izler bırakabilmektedir (Hughes ve Ensor, 2006). Bu sebeple çocuklardaki davranış problemlerinin yordanması amacıyla yapılan bu çalışmada, davranış problemlerini etkileyen değişkenleri ele alınmıştır. Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkide empati ve sosyal becerilerin aracılık etkileri önemli bulunmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle, sosyal beceri ve empati becerisinin aracılık rolleri göz önüne alındığında çocukların davranış problemlerinin azaltılması için erken çocukluk yıllarından itibaren çocukların sosyal becerilerine ve empati becerilerine ağırlık vermenin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın ışığında hem araştırmacılara hem de uygulamacılara bazı önerilerde bulunulabilir. Araştırmacılar aynı konuda deneysel desende çalışmalar yaparak neden sonuç ilişkisine bakabilirler. Boylamsal çalışmalarla da farklı yaşlara göre ilişkilerin seyrini inceleyebilirler. Ayrıca yapılacak çalışmalarda daha

büyük örneklem gruplarına ve farklı sosyo ekonomik sınıflardan öğrencilere yer verilebilir.

Üniversitelerin okul öncesi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde, ilgili derslerde ebeveyn tutumları tartışılırken sosyal ve empati becerileri gibi becerilerin davranış problemleri ve çocuk ruh sağlığına etkileri daha detaylı bir şekilde ele alınabilir. Bu eğitimler geleceğin öğretmenlerinin hem konuya daha duyarlı olmasını hem de gelişimsel ve önleyici bakış açısı geliştirmelerini kolaylaştıracaktır. Okul ortamında empati ve sosyal becerileri geliştirmeye yönelik uygulamalar ve programlara yer vermek büyük önem taşımaktadır. Okul çalışmalarına ek olarak ebeveyn eğitimlerinde de bu konulara yer verilebilir. Uygulama alanında çalışanlar, sosyal beceriler ile empati becerilerine yönelik etkinlikler ve eğitim programları hazırlayabilirler. Özellikle empatiyle ilgili bu yaş döneminde programların sınırlılığı dikkate alındığında uygulamaya dönük yapılandırılmış programların katkısı önemli olacaktır. Aile rehberliği, ailelere yönelik seminer vb. aile çalışmalarda ebeveyn tutumları çalışılırken bu tutumların sosyal beceri ve empati beceri düzeylerine etkileri dikkate alınarak yapılandırma yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akgül Barış, D. (2008). Sosyal beceri gelişiminde çocuk ve müzik. *Milli Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(177), 28-35.
- Akman, B., Baydemir, B., Akyol, T., Arslan, A.Ç. ve Kükütçü, S. K. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları sorun davranışlara ilişkin düşünceleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 1715-1731.
- Aktaş Özkafacı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alin, A. (2010). Multicollinearity. *Wiley Interdisciplinary Reviews. Computational Statistics*, 2 (3), 370–374.
- Alisinanoğlu, F. ve Köksal, A. (2000). Gençlerin ben durumları (ego state) ve empatik becerilerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11-16.
- Alisinanoğlu, F. ve Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 493-517.
- Alisinanoğlu, F. ve Özbey, S. (2011). *Okul öncesi dönemde sosyal beceri ve problem davranış eğitimi: Program örnekleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Al-Sahel, R. A. (2006). Children's behavioral problems in kindergarten: Impact of time of day and activity type. *Social Behavior and Personality*, 34 (4), 399-412.
- Altay F. ve Güre A. (2012). Okulöncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2699-2718.
- Amato, P. R. (1994). Father–child relations, mother–child relations, and offspring psychological well-being in early adult hood. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 1031–1042.
- Anthony, L. G., Anthony B. J., Glanville D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C. ve Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133-154.

- Antonioni, D. (1996). Designing an effective 360-degree appraisal feedback process. *Organizational Dynamics*, 25, 24-38.
- Arslan, Ü. (2007). Okul öncesi eğitimde temel becerilerin ve sosyal davranışların kazandırılması. G. Haktanır (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* (205-230). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atakan, H. (2010). *Okul öncesi eğitiminde aile katılımı çalışmalarının öğretmen ve ebeveyn görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aunola, K. ve Nurmi, J. (2005). *The role of parenting styles in children's problem behavior*. *Child Development*, 76(6), 1144-1159.
- Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme engelli çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi öğrenme yaklaşımı ile sunulan öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aykır, T. (2010). *Okul öncesi dönemdeki zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Baumrind, D. (1968). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Development in Early Childhood*, 22 (1), 126-132.
- Boratav, A. B. (2003). *The role of child temperament, socio cognitiveabilities, parenting and social context in the development of prosocial behaviour*. Yayınlanmamış doktora tezi, Melbourne Üniversitesi, Victoria, Australia.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi: Ankara.
- Callender, K.A., Olson, S. L., Choe D. E. ve Sameroff, A.J. (2011). The effects of parental depressive symptoms, appraisals, and physical punishment on later child externalizing behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(3), 471-483.
- Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.

- Christian, K., Morrison, F. J. Ve Bryant, F. B., (1998). Predicting kindergarten academic skills: interactions among child care, maternal education, and family literacy environments. *Early Childhood Research Quarterly*, 13 (3), 501-521.
- Cornell, A. H. ve Frick, P. J. (2007). The moderating effects of parenting styles in the association between behavioral inhibition and parent- reported guilt and empathy in preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 305-318.
- Cotton, K. (1992). Developing empathy in children and youth. *School Improvement Research Series*, 13 (1).
- Cüceloğlu, D. (2004). İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Çankaya, G. ve Ergin, H. (2015, Mayıs). *Çocukların oynadıkları oyunlara göre empati ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Sözel Bildiri, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi, Sözel Bildiriler XI, Ankara, 283-297.
- Çorapçı, F., Aksan, N., Arslan-Yalçın, D. ve Yağmurlu, B. (2010). Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması: Sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirme- 30 ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2), 63-74.
- Dardağan, M. P. (2000). *İlköğretim Dönemi Çocukların Sosyal Ve Akademik Becerilerini Geliştirmede Yardımcı Ebeveyn Eğitim Programının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Davis, M. (2004). *Duygusal zekanızı ölçün*. Ankara: Alfa Yayınları.
- Demir Şad, E. (2007). *Akranları tarafından reddedilen ve kabul edilen ilköğretimi II.kademe öğrencilerinin özsaygı, sosyal beceri, davranış problemleri ve okul başarılarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Denham, S.A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press., New York.
- Dereli İman, E. (2013). Çocuklar İçin Sosyal Problem Çözme Ölçeği'nin 6 Yaş Grubu İçin Türkiye Uyarlaması ve Okul Öncesi Davranış Problemleri ile Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 479-498.

- Dizman, H. (2003). *Anne babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Dökmen, Ü. (1995). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: SistemYayıncılık.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dursun, Y. ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: Karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.
- Durualp, E. ve Aral, N. (2011). *Oyun temelli sosyal beceri eğitimi* (1. baskı). Ankara.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1982). Mothers' reactions to children's negative emotions: relations to children's temperament and danger behavior. *Merril-Palmer Quarterly*, 40(1), 138-156.
- Eisenberg, N. ve M C wolly, S. (1993). Socialization and related emotions and maternal practices to children's comforting behavior. *Journal of Experimental Child Psychology*.
- Eisenberg, N. ve Mussen, P. (1989). *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekinci Vural, D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evans, C. (1996). *Düşük sosyo-ekonomik örneklemlerli Türk babaların rollerine yönelik tutumları ve katılımları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Fabes, R. A., Leonard, S.A., Kupanoff, K. ve Martin, C. L. (2001). Parental coping with children's negative emotions: Relations with children's emotional and social responding. *Child Development*, 72(3), 907-920.

- Groebner, D. F., Shannon, P. W., Fry, P. C., ve Smith, K. D. (2011). *Business statistics: a decision-making approach* (8th ed.). Upper Saddle: Pearson Education, Prentice Hall.
- Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gülay, H. (2009). 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 104-121.
- Gülay, H. ve Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay, H. ve Önder, A. (2007). Annelerin kabul red düzeyi ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 23-30.
- Gültekin Akduman G., Günindi Y. ve Türkoğlu D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleriyle davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37(8), 673-683.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Haapasalo, J. ve Pokela, E. (1999). Child-rearing and child abuse antecedents of criminality. *Aggression and Violent Behavior*, 4(1), 107-127.
- Hancock, G. R., ve Schoonen, R. (2015). Structural Equation Modeling: Possibilities for Language Learning Researchers1. *Language Learning*, 65(1), 160-184.
- Hart, H. C., Nelson, A.D., Robinson, C. C., Olsen, F. S., ve Mcneilly-Choque, K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nurseryschool- age children: parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, 34(4), 687-697.
- Hasdemir, A.D. ve Köksal Akyol, A. (2012). Ergenler ile anne babalarının empatik becerilerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 201, 130-140.

- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 64-104.
- Hayes, A. F., ve Cai, L. (2007). Using heteroskedasticity-consistent standard error estimators in OLS regression: an introduction and software implementation. *Behavior Research Methods*, 39(4), 709–722.
- Holmgren, A. R., Eisenberg, N. ve Fabes R. A. (1998). The relations of children's situational empathy related emotions to dispositional prosocial behaviour. *International Journal of Behavioral Development*, 22(1), 169-193.
- Hox, J. (2013). *Multilevel Regression and Multilevel structural equation modeling*. In T. D. Little (Eds). *The Oxford Handbook of Quantitative Methods in Psychology*. Vol: 2 Statistical analysis. Oxford library of psychology.
- Huchting, K. K.; Andrew L.A.C. ve Loseph W. L. (2008). An Application of the Theory of Planned Behavior to Sorority Alcohol Consumption. *Addictive Behaviors*, 33, 538–551.
- Hughes, C. ve Ensor, R. (2006). Behavioural problems in 2-yearolds: Links with individual differences in theory of mind, executive function and harsh parenting. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47 (5), 488–497.
- Jöreskog, K.G. ve Sörbom, D. (2003). *LISREL 8.80: structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Lincolnwood. IL: Scientific Software International, Inc.
- Kahraman, H. (2007). *Empatik beceri eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların empatik becerilerine ve sorun davranışlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahraman, H. ve Akgün, S. (2008). Empati becerileri eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların empati becerilerine ve sorun davranışlarına etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 15-24.
- Kandır, A. ve Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 14(4), 33-38.
- Kapçı, E. G., Uslu, R. İ., Akgün, E. ve Acer, D. (2009). İlköğretim çağı çocuklarında duygu ayarlama: Bir ölçek uyarlama çalışması ve duygu ayarlamayla ilişkili etmenlerin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(1), 13-20.

- Kapıkıran, N. A. (2005). Üniversite öğrencilerinde ahlaki davranışın empatik eğilim ve kendini ayarlama açısından incelenmesi. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Denizli, 33-47.
- Kapıkıran, N. A. ve Kapıkıran, S. (1998). İletişim becerileri eğitiminin anaokulu öğretmenliği öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri üzerindeki etkisi. *IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Karaoğlu, M. (2011). *Başarıya ilk adım erken müdahale programının 5-6 yaş grubu çocuklarının problem davranışlarına, sosyal becerilerine ve akademik etkinliklerle ilgilenme sürelerine olan etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kline, R. B. (1998), *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. NY: Guilford Press.
- Kohn, A. (1991). Carin Kids: The Role Of The Schools. *Phi Delta Kappan*, 72(7), 496-506.
- Koşay, A. (2013). *Çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kotler, J. C. ve McMahon, R. J. (2002). Differentiating anxious, aggressive, and socially competent preschool children: Validation of the Social Competence and Behavior Evaluation-30 (parent version). *Behaviour Research and Therapy*, 40, 947-959.
- Köksal, A. (2005). Erken çocukluk döneminde empati gelişimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 51, 12-13.
- Köseoğlu, A. (2013). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kremer J. F. ve Dietzen L.L. (1991). Two Approaches to Teaching Accurate Empathy to Undergraduates : Teacher Intensive and Self-Directed. *Journal of College Student Development*, 32(1), 69-75.
- Krevans, J. ve Gibbs, J. C. (1996). Parents' use of inductive discipline: relations to children's empathy and prosocial behavior. *Child Development*, 67(6), 3263-3277.

- Kurbet, H. (2010). *Anaokuluna devam eden çocukların duygusal düzenleme becerileri ile annelerinin empatik eğilim ve tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuyucu, Y. ve Tepeli, K. (2013). 60-72 aylık çocukların akranlarına karşı gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkilerinin duyguları anlama becerileri açısından incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1), 91-100.
- Ladd, G. W., ve Profilet, S. M. (1996). The child behavior scale: A teacher-report measure of young children's aggressive, withdrawn, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32(6), 1008-1024.
- LaFreniere, P. J. ve Dumas J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCEB-30). *Psychological Assessment*, 8(4), 369-377.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. ve Ontai, L. (2004). Children's perceptions of family relationships as assessed in a doll story completion task: links to parenting, social competence, and externalizing behavior. *Social Development*, 13(4), 551-569.
- Lennon, R., Eisenberg, N. ve Carroll, J. (1983). The assessment of empathy in early childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 4(3), 295-302.
- Liu, X., Kurita, H., Guo, C., Tachimori, H., Ze, J. ve Okawa, M. (2000). Behavioral and emotional problems in chinese children: teacher reports for ages 6 to 11. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 41 (2), 253-260.
- Maccoby, E. E. ve Jacklin, C. N. (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise. *Child Development*, 51 (4), 964-980.
- Martinez, I., Garcia, J.F. ve Yubero, S. (2007). Parenting styles and adolescents' self-esteem in Brazil. *Psychological Reports*, 100 (1), 731-745.
- Mendez, J.L., Fantuzzo, J. ve Cicchetti, D. (2002). Profiles of social competence among lowincome African American preschool children. *Child Development*, 73(4), 1085-1100.
- Metin, H. (2011). Empatik iletişim ve yönetim. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 29(32), 177-204.
- O'Brien, R.M. (2007). A caution regarding rules of thumb for variance inflation factors. *Quality & Quantity*, 41, 673-690.

- Oğuz, V. (2006). *Altı yaş grubundaki çocukların bakış açısı alma becerileri ile anne babalarının empatik becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Orçan, M. (2004). *Anaokuluna devam eden 6 grubu yaş çocukların sosyal gelişimlerinin algılanan anne baba tutumları ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orçan, M. (2008). Sosyal gelişim. M. E. Deniz (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (ss:133-192). Ankara: Maya Akademi.
- Öneren Şendil, Ç. (2010). *In partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science in the department of early childhood education*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öksüz, Y. (2002). Ergenin kişilik gelişiminde ebeveynin rolü. *Milli Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(155).
- Özdal, F. (2003). *İlköğretim dört ve beşinci sınıfa devam eden, anne-babası ile yaşayan ve baba yoksunu olan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdal, F. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*,6(2), 255–267.
- Özdemir, A. D. (2012). *Bazı değişkenler açısından okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal becerilerinin ve ailelerinin ebeveynliğe yönelik tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pala, A. (2008). “Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 13-23.
- Palut, B. (2005). Sosyal gelişim ve arkadaşlık ilişkileri. M. Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar 2*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Pişkin, M. (1999). Özsaygıyı geliştirme eğitimi. Y. Kuzgun, (Ed.), *İlköğretimde rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Rehber, E. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 323-342.
- San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2005). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Sanson, A. V., Smart, D. F., Prior, M., Oberklaid, F., ve Pedlow, R. (1994). The structure of temperament from 3 to 7 years: Age, sex and socio-demographic influences. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40, 63-82.
- Sayın, K. B. (2010). *İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin empati becerileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seçer, Z., Gülay Ogelman, H., Önder, A. ve Berengi, S., 2012. Analysing mothers' self-efficacy perception towards parenting in relation to peer relationships of 5-6 year-old preschool children. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (3), 2001-2008.
- Seven, S. (2008). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sevinç, M. (2005). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar 2*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Shields, A. ve Chicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: the development and validation of a new criterion q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33(6), 906-916.
- Strayer, J. ve Roberts, W. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-olds. *Social Development*, 13(1), 1-13.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dairling, N., Mounts, N. S. ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049-65.
- Szasz, P.L., Szentagotai, A. ve Hofmann, S. G. (2011). The effect of emotion regulation strategies on anger. *Behavior Research And Therapy*, 49, 114-119.

- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5. Baskı). Boston: Allyn and Bacon.
- Taner Derman, M. (2013). Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *International Journal of Social Science*, 6(1), 1365-1382.
- Taner Derman, M. ve Başal, H. A. (2013). Okul öncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Teglasi, H. ve Rothman, L. (2001). A classroom-based program to reduce aggressive behavior. *Journal of School Psychology*, 39(1), 71-94.
- Tezel Şahin, F. ve Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(1), 39-48.
- Toksöz, E. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ve aile tutumu arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Eskişehir ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçmaz Halıcıoğlu, İ. (2004). *Annelerin empatik beceri düzeyi ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uyanık Balat, G., Şimsek, Z., ve Akman, B. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirilmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 263-275.
- Ünal, F. (2007). Çocuklarda empatinin gelişimi: Empatinin gelişiminde anne- baba tutumlarının etkisi. *Milli Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(176), 134-148.
- Yağmurlu, B., Sanson, A., Köymen, S.B.: (2005). Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 1-20.
- Yeşilkayalı, E. ve Yıldız Demirtaş, V. (2013). Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 1-14.
- Yumuş, M. (2013). *Okul öncesi eğitimcilerin 36-72 ay aralığındaki çocukların davranış problemleri ile ilgili görüşlerinin incelenmesi ve başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-35.
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S.H., Fabes, R.A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Cumberland, A.J. ve Shepard, S.A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73(3), 893-915.

EKLER

EK 1. Duygu Ayarlama Ölçeği Madde Örnekleri

3.	Yetişkinlerin arkadaşça ya da sıradan (nötr) yaklaşımlarına olumlu karşılık verir.
6.	Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir (huysuzlaşır, öfkelenir).
11.	Heyecanını kontrol edebilir (örneğin, çok hareketli oyunlarda kontrolünü kaybetmez veya uygun olmayan ortamlarda aşırı derecede heyecanlanmaz).
15.	Üzüldüğünü, kızıp öfkелendiğini veya korktuğunu söyleyebilir.
19.	Yaşlılarının arkadaşça ya da sıradan (nötr) yaklaşımlarına olumsuz karşılık verir (örneğin, kızgın bir ses tonuyla konuşabilir ya da ürkek davranabilir).
22.	Başkalarını rahatsız edecek veya etrafa zarar verebilecek kadar aşırı enerjik, hareketli davranır.

EK 2. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği Madde Örnekleri

1.	Yerinde duramaz. Etrafta koşar ya da aşağı yukarı zıplar. Hareketsiz duramaz.
5.	Kaygılıdır. Birçok şey hakkında kaygılanır.
17.	Diğer çocukları tekmeler, ısırır ya da onlara vurur.
18.	Yalnız oynamayı tercih eder.
34.	Akranlarının etkinliklerinden dışlanır.
40.	Ahlaki konulara (dürüslük, başkalarının iyiliği) ilgi gösterir.

EK 3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği Madde Örnekleri

3.	Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir.
7.	Çekingen, ürkektir; yeni ortamlardan ve durumlardan kaçınır.
11.	Grup içinde kolaylıkla çalışır.
17.	Grup faaliyetlerinde diğer çocuklarla birlikte çalışır, onlarla iş birliği yapar.
21.	Grup faaliyetleri sırasında konuşmaz ya da faaliyetlere katılmaz.
27.	Akla yatan açıklamalar yapıldığında uzlaşmaya varır.

EK 4. Çocuk Yetiştirme Anketi Madde Örnekleri

5.	Çocuğuma disiplin verirken, onu beş dakikalığına odaya gönderirim.
6.	Çocuğuma sevgimi, onu kucaklayarak, öperek ve sarılarak ifade ederim.
10.	Çocuğuma, davranışlarının sonuçlarını açıklarım.
16.	Çocuğumun, kendisine söyleneni tartışmasız yapmasını isterim.
19.	Çocuğumu dinlemek ve onunla bir şeyler yapmaktan zevk alırım.
23.	Çocuğuma, neden cezalandırıldığını veya kısıtlandığını açıklarım.

Ek 5. İzin Belgesi

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12018877-604.01.02-E-5588728
Konu: **Betül ALKİŞ**
Araştırma İzni

01.06.2015

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Merkez Kampüs Aytepe Mevkii
AYDIN

- İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07/03/2012 tarihli ve B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 sayılı yazısı (Genelge 2012/13)
b) 08/05/2015 tarih ve 3394 yazımız.
c) 29/05/2015 tarih ve 12018877/604.01.02/5527482 sayılı Valilik Onayı

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Betül ALKİŞ**'in "**Ebeveyn Tutumları ile Çocuklardaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkide Empatinin ve Sosyal Becerilerin Rolü**" konulu tez çalışması için kullanacağı ölçekleri, Müdürlüğümüz Kiraz İlçesi, Kiraz Anaokulu; Beydağ İlçesi Adile Şen Anaokulu; Ödemiş İlçesi, Yanbaşı Kardeşler Anaokulu'nda öğrenim gören 4-5-6 yaş grubu öğrenciler ve ebeveynlerine uygulamak istediği ilgi (c) Valilik Onayı ile uygun görülmüştür.

Araştırmacı tarafından yapılan araştırmanın tamamlanmasından itibaren en geç iki hafta içinde Araştırmanın Teslimine İlişkin Taahhütname Tutanağı doldurularak, araştırmanın CD'ye aktarılması sağlanarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinize ve gereğini arz ederim.

Metin Ender KARABULUT
Müdür a.
Şube Müdürü

Tarih:	10.06.2015
Dosya No:	604.01.02
Konu:	ALKİŞ
İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü	

EKLER:

- 1- Valilik Onayı (1 sayfa)
- 2- Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)
- 3- Taahhüt Formu (1 sayfa)
- 4-Onaylı Veri Araçları(.....sayfa)

Hükümet Konağı C Blok Kat:8 Strateji Geliştirme Hizmetleri Dairesi Başkanlığı İZMİR
Elektronik Ad: izmir.meb.gov.tr
e-posta: strateji35_izmir.meb.gov.tr
16.06.2015
1076
Faks: (0 232) 477 21 54

Bu evrak güvenli alınmıştır. İmza ile onaylanmıştır. http://evrak.meb.gov.tr adresinden b0c1-f7de-313d-8266-5a5d kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Betül PARSAK

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir/Ödemiş - 21.01.1988

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Ulusal Katıldığı Projeler: *Okul Öncesi Eğitimi Güçlendirilmesi Projesi. Okul öncesi eğitimde kalite standartları, denetim sistemi ve kurum açma mevzuatının güncellenmesi çalıştayı (27-29 Ağustos 2013 Antalya).

İŞ DENEYİMLERİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıllar:

2011/2012- Ödemiş Kız Teknik ve Meslek Lisesi

2012/2013- Beydağ 80. Yıl Aşağı Aktepe İlkokulu

2013/2015- Beydağ Adile Şen Anaokulu

İLETİŞİM

E-posta Adresi: alkis_btl@hotmail.com

Telefon: 05053637707

Tarih: 23.10.2015